

3. ШТУЧНЕ ЛІСОВІДНОВЛЕННЯ, ЛІСОРозВЕДЕННЯ ТА СЕЛЕКЦІЯ

УДК 630*26 (477. 61)

О.І. ПИЛИПЕНКО¹, В.Ю. ЮХНОВСЬКИЙ²

ЛІСОМЕЛІОРАТИВНА ЗНАЧУЩІСТЬ ЕКСПЕДИЦІЇ ПРОФЕСОРА В.В. ДОКУЧАЄВА

Висвітлено основні результати «Особливої експедиції» професора В. В. Докучаєва, їх значущість у розвитку лісомеліоративної науки і практики, розроблення методів степового лісорозведення, застосування системи заходів боротьби з ерозією ґрунтів. Зазначено, що саме у завершальний період роботи експедиції заснований Національний університет біоресурсів і природокористування України. Кафедра лісової меліорації і оптимізації лісоаграрних ландшафтів університету продовжує розвиток і реалізацію ідей В. В. Докучаєва та його послідовників. Проаналізовано сучасний стан полезахисного лісорозведення в Україні та обґрунтовано шляхи вирішення цієї проблеми в контексті реалізації «Концепції розвитку агролісомеліорації в Україні на 2014-2020 рр.».

Ключові слова: лісова меліорація, агролісомеліорація, полезахисне лісорозведення, лісоаграрний ландшафт, системний підхід, лісомеліоративні насадження, полезахисні лісові смуги, експедиція, концепція, В. В. Докучаєв.

Вступ. Експедиція професора В.В. Докучаєва науково обґрунтувала доцільність розвитку лісової меліорації загалом і полезахисного лісорозведення зокрема. Особливу експедицію Лісового департаменту було організовано 22 травня 1892 р. після катастрофічної посухи і названо «*Особая экспедиция по испытанию и учету различных способов и приемов лесного и водного хозяйства в степях России*» [4].

Про створення експедиції В. В. Докучаєв писав: «*Цель названной экспедиции заключается в улучшении естественных условий земледелия с упорядочением водного хозяйства в степной полосе России посредством разного рода облесительных и обводнительных работ*».

Поряд з іншими завданнями науково-дослідного характеру, експедицією в проєкті дослідних робіт передбачалися такі лісомеліоративні дослідження: створення захисних лісових насаджень у степу по вододілах, перевалах і найбільш відкритих місцях у вигляді смуг різної ширини з використанням різних деревних і кущових порід; заліснення ярів і берегів річок; створення захисних лісових насаджень на сухих і зневоднених балках і навколо ставків з метою поліпшення їх гідрологічного режиму.

Матеріали та методи. Для реалізації задач експедиції В.В. Докучаєв вибрав три дослідні ділянки: Хреновська у Воронежській губернії – нині іменована в світовій літературі як «Кам'яний степ», унікальний об'єкт агролісомеліорації; Велико-Анадольська, поблизу однойменного лісництва (нині – Маріупольська лісова науково-дослідна станція); Старобельська, згодом Деркульська лісова дослідна станція, а тепер – Луганська агролісомеліоративна науково-дослідна станція [2, 8, 9].



**В.В. Докучаєв
(1846-1903)**

¹ ПИЛИПЕНКО Олексій Іванович – академік Лісівничої академії наук України, доктор сільськогосподарських наук, професор, Національний університет біоресурсів і природокористування України. м. Київ, Україна. Тел.: +38(044) 527-84-69. E-mail: yukhnov@ukr.net

² ЮХНОВСЬКИЙ Василь Юрійович – дійсний член Лісівничої академії наук України, член Президії ЛАН України, доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри лісової меліорації і оптимізації лісоаграрних ландшафтів, Національний університет біоресурсів і природокористування України. м. Київ, Україна. Тел.: +38-067-720-32-18. E-mail: yukhnov@ukr.net

Ці дослідні ділянки розташовані у високому степу на вододілах річок Волги і Дону, Донця і Дніпра, Дону і Донця. Експедиція працювала активно і плідно сім років (1892-1899). До роботи в експедиції В.В. Докучаєв залучив групу талановитих молодих дослідників: М.М. Сибірцева, Г.М. Висоцького, Г.Н. Танфільєва, Г.Ф. Морозова, К.І. Юницького та інших.

З організацією експедиції В.В. Докучаєв створив унікальну в історії вітчизняної науки за кількістю учнів наукову школу, котрі зробили істотний внесок у різні галузі природознавства. Це, насамперед, ґрунтознавці М.М. Сибірцев і К.Д. Глінка, ботаніки Т.Н. Танфільєв і А.Н. Краснов, геологи Ф.Ю. Льовінсон-Лессинг і А.Ф. Ферсман, геохімік В.І. Вернадський, лісівники Г.Ф. Морозов, Г.М. Висоцький, М.С. Нестеров та інші. Багато хто з них прийшов у Докучаєвську експедицію безпосередньо з університетської лави [8].

Експедиція виконала унікальні наукові дослідження, які стали основою для наукового обґрунтування системного вирішення проблеми боротьби з несприятливими природними явищами: посухами, суховіями, пиловими бурями, водною і вітровою ерозією ґрунту, які є дуже актуальними і сьогодні. Основну роль у цьому комплексі відведено захисному лісорозведенню, розвиток якого ознаменований новим етапом. В.В. Докучаєва по праву вважають засновником нової наукової дисципліни – лісової меліорації. Створенням мережі спеціальних дослідних господарств він на практиці втілює своє вчення про культурні ландшафти [5].

Дослідними ділянками завідували вчені, які зробили вагомий внесок у розвиток лісової меліорації, згодом і дотепер багатьох з них вважають класиками у багатьох галузях науки. Кам'яно-степовою дослідною лісомеліоративною ділянкою завідував К.Є. Собеневський, потім – Г.Ф. Морозов; Велико-Анадольською дослідною ділянкою – Г.М. Висоцький, потім – Д.В. Померанцев, Н.П. Кобранов; Старобельською дослідною ділянкою – К.І. Юницький.

Ці вчені разом із В.В. Докучаєвим і його сучасниками – П.А. Костичевим, С.І. Коржинським, М.С. Нестеровим, М.К. Турським, М.М. Сибірцевим, А.А. Ізмаїльським, О.І. Воєйковим, К.Є. Тімірязевим, В.Р. Вільямсом покладали початок агроеліоративної науки.

Видатний кліматолог і метеоролог О.І. Воєйков наголошував, що лісова меліорація – один з найдоступніших і найпростіших для людини способів вплинути на клімат.

Класик ґрунтознавства та агрономії П.А. Костичев зазначав, що для людини важлива та частина атмосферних опадів, яка затримується на конкретній території в ґрунті, а не опади, що випадають загалом, а в нагромадженні вологи важливу роль виконують лісомеліоративні заходи.

Аналогічних висновків дійшов видатний учений-агроном, ґрунтознавець енциклопедист А.А. Ізмаїльський, який у відомій науковій праці «Как высохла наша степь» писав: «...влажность почвы зависит от вида и строения поверхности почвы едва ли не больше, чем от количества осадков».

Видатний учений-лісівник ХІХ ст., автор одного з перших підручників класичного лісівництва, М.К. Турський встановив взаємозв'язки між лісистістю

та умовами успішного ведення сільського і водного господарства. Він виховав цілу школу лісівників, серед яких немало відомих учених світового рівня. Його учнями були В.Р. Вільямс і Г.М. Висоцький, які згодом стали дослідниками і вченими в галузі агролісомеліорації і лісівництва. В одній зі своїх статей Г.М. Висоцький писав: «Мне очень нравились лекции и занятия у профессора М.К. Турского, особенно его восхищенные описания победы человека над природой, одержанные в деле облесения природной степи».

Значний обсяг різнопланових досліджень виконав Г.І. Танфільєв. Серед них: причини безлісся степів і тундри, розвиток і типи боліт і торф'яників, минуле південноросійських степів, їх тодішній ареал і, нарешті, перший розподіл Росії на біогеографічні області, її фізико-географічне районування (1897), яке лягло в основу всіх подальших її районувань. Результати його робіт узагальнено в працях, що стали класичними: «Пределы лесов на юге России» (1894), «Ботанико-географические исследования в степной полосе» (1898) і «География России» (1916).

Серед найвизначніших програмних наукових праць великих учених можна виокремити: «Наші степи в минулому і тепер» (проф. Докучаєв) [5]; «Вчення про ліс» (проф. Морозов); «Вчення про лісову пертиненцію або просторовий вплив лісу» (акад. Висоцький) [3] та інші.

Поклала початок комплексному вивченню Докучаєвська експедиція природи степів, науковому розробленню методів степового лісорозведення, проблеми водної і вітрової ерозії ґрунту та ін. Результатом роботи експедиції є комплекс заходів боротьби з посухою, який охоплює такі групи: регулювання стоку води в річках; заліснення ярів і балок; оптимізація водного господарства у відкритих степах і на вододілах; система обробітку ґрунту і підбір сортів вирощуваних сільськогосподарських культур з урахуванням ґрунтово-кліматичних умов конкретного регіону.

У 1899 р. «Особлива експедиція» офіційно завершила свою роботу. За період існування експедиції і в подальшому до початку ХХ ст. відбуваються істотна активізація захисного лісорозведення. Саме у завершальний період роботи експедиції заснований наш університет, який має славу 115-річну історію.

Результати. У науковій доповіді «Експедиція професора В.В. Докучаєва і кафедра лісової меліорації», представленій на Міжнародній науково-практичній конференції «Екологізація землекористування у контексті розвитку агролісомеліорації» 16-17 травня 2013 р., м. Київ), професор О.І. Пилипенко, наголошуючи на значущості «Особливої експедиції», зазначив, що створені нею системи лісомеліоративних насаджень і сьогодні є зразками оптимізованих лісоаграрних екологічних систем.

Простежується наступний тісний зв'язок і спадкоємність між діяльністю кафедри лісової меліорації і оптимізації лісоаграрних ландшафтів НУБІП України з експедицією В.В. Докучаєва.

По-перше, професор В.О. Бодров, який очолював кафедру лісової меліорації впродовж двох десятиріч (1948-1967), був учнем академіка Г.М. Висоцького і, звичайно, втілював ідеї вчителя, набути

в експедиції. Підручник Василя Олександровича «Лісова меліорація» витримав три видання (1940, 1951, 1961 рр.). Ідея *системного підходу* до боротьби з ерозією ґрунтів лісомеліоративними методами є наскрізним червоним стержнем підручника і капітальних праць професора В.О. Бодрова [1].



**В.О. Бодров
(1897-1980)**

По-друге, В.О. Бодров створив потужну і дієву наукову школу, підготував 25 кандидатів і 2 доктора наук. Кафедру лісової меліорації НУБіП України після нього очолювали його учні і послідовники – доценти І.М. Сазонов, П.І. Герасименко, М.О. Штофель, професори О.І. Пилипенко і В.Ю. Юхновський. Науковці школи видали понад 20 монографій, підручників і навчальних посібників, десятки методичних розробок, нормативних матеріалів та інструкцій, опубліковували понад 500 наукових статей. Основні праці проф. В.О. Бодрова перевидано за кордоном, зокрема у Китаї і США. Розробки школи включені в діючі виробничі інструкції. У виробництво впроваджено методичні та нормативно-інформаційні матеріали з проектування і створення систем захисних лісових насаджень в Україні, теоретичні і технологічні основи оптимізації системи захисних лісових насаджень (науково-методичні рекомендації), інструктивні вимоги з лісомеліоративного впорядкування захисних лісових насаджень. Під керівництвом кафедри та за її безпосередньою участю створено тисячі гектарів захисних лісонасаджень у низці областей України.

По-третє, низка ідей, реалізованих науковцями кафедри та опублікованих у наукових працях, базується на розроблених методологічних основах агролісомеліорації, основними атрибутами якої є: закони розвитку природи як цілісної саморегулятивної системи (природа – єдина, цілісна і нероздільна); лісівничий і системний методи у боротьбі з ерозією і дефляцією ґрунтів, посухами і суховіями, паводками та іншими шкідливими природними явищами та антропогенними чинниками; захисні лісові насадження як лісовий біогеоценоз, який постійно розвивається, взаємодіє і саморегулюється; лісомеліоративні насадження – невід’ємна складова частина і головний елемент архітектоніки зональних протирозійних систем ґрунтозахисного землеробства.

По-четверте, за дослідженнями кафедри, продуктивність оптимізованих лісоаграрних екологічних систем на 25% і більше перевищує еколого-

економічний потенціал безлісних територій [11]. Застосовуючи такі системи Україна може стабільно отримувати щорічно близько 60 млн т зерна. Існуючі лісові смуги захищають близько 11 млн га ріллі, що дає надбавку врожаю 3-3,5 млн т зерна. Урожайність зернових культур і соняшника на полях під захистом окремих лісових смуг збільшується в середньому на 4-5 ц/га¹ (10-20%), а в їх системі вона може бути загалом більшою в 1,5-2 рази, ніж на відкритих територіях. Розвиваючи вчення В.В. Докучаєва – Г.М. Висоцького – В.О. Бодрова про ліс і поле як єдину екологічну систему, кафедра обґрунтувала лісівничий напрям у полезахисному лісорозведенні і концепцію оптимізації лісоаграрних ландшафтів (професори О.І. Пилипенко і В.Ю. Юхновський) [12-14]. Ліс і поле – єдина екологічна система. За вченням В.І. Вернадського про ноосферу, лісоаграрний ландшафт – новий вид розумного і доцільного антропогенного ландшафту [7].

Полезахисні лісові смуги – це восьме чудо Світу (О.І. Пилипенко) – унікальний приклад, коли людина позитивно взаємодіє з Природою, пізнавши її глибинні, потаємні Закони.

Який же сьогоднішній стан полезахисного лісорозведення в Україні? Нині середня полезахисна лісистість становить 1,4%, а оптимальна – близько 3%, тобто для надійного захисту полів площа лісових смуг повинна бути подвоєна. Нормативи оптимальної полезахисної лісистості розроблені кафедрою та УкрНДІЛГА для різних ґрунтово-кліматичних зон наведено у таблиці.

У разі заліснення половини сильноеродованих земель (3,1 млн га) і створенні системи лісосмуг у рівнинних умовах (додатково ще необхідно виростити близько 450 тис. га лісових смуг) та існуючих лісомеліоративних насаджень (1,3 млн га), середня лісистість території України досягне майже 25%, що є близько до оптимальної.

Після проведення земельної реформи, станом на 01.01.2008 р. на землях запасу селищних рад було 318,1 тис. га полезахисних лісових смуг, у сфері управління Мінагрополітики – 115 тис. га.

Таблиця
Оптимальна полезахисна лісистість

Зона, ґрунти	Оптимальна полезахисна лісистість, %		Розрахована середня лісистість (на 25 Н), %
	УкрН-ДІЛГА	НУБіП України	
1	2	3	4
Ґрунти – глинясті й суглинкові			
Полісся	–	2,4	1,7
Лісостеп	2,5	2,7	2,7
Степ:			
чорноземи звичайні	3,1	3,8	3,7
чорноземи південні	4,0	4,1	4,8
темно-каштанові	4,9	4,8	5,3
каштаново-солонцюваті	6,2	6,2	6,5

Продовження табл.

1	2	3	4
Ґрунти – піщані й супіщані			
Полісся	4,1	4,5	4,6
Лісостеп:			
супіщані	4,1	4,4	4,7
піщані	5,7	6,7	6,9
Степ:			
супіщані	6,8	7,1	7,3
піщані	9,8	11,8	12,3

У полезахисних смугах, які розташовані на землях запасу селищних рад, охорону, догляд і відтворення не здійснюють, що призводить до неможливості виконання насаджень своїх захисних функцій. Унаслідок зрідження насаджень самовільними рубками розвиваються процеси задерніння та ущільнення ґрунтів, з'являється чагарникова рослинність. Часто лісові смуги стають місцем для випасання худоби, звалищ сміття, розсадниками бур'янів, страждають від пожеж під час паління стерні тощо. Відсутність лісівничого догляду призводить до того, що лісові смуги втрачають захисні властивості. Проблема посилюється і тим, що державний облік цих насаджень не проводили з 1976 р. На сьогодні немає нормативно-правових актів, які б регулювали здійснення господарських заходів у лісових смугах.

Шляхи вирішення проблеми. Необхідно юридично-правовим шляхом закріпити статус полезахисних лісових смуг шляхом внесення змін і доповнень відповідних статей Земельного та Лісового кодексів України. *Полезахисні лісові смуги потрібно вважати одним із основних засобів біологічного землеробства* (захищають сільськогосподарські угіддя від несприятливих природних явищ: суховіїв, посух, хуртовин, водної і вітрової ерозії та виконують поліфункціональну роль у поліпшенні довкілля, сприяють отриманню гарантованих врожаїв сільськогосподарської продукції, а також підвищенню родючості ґрунтів), *що потребують амортизаційних відрахувань.*

Нижче перелічені заходи можуть бути виконані лише за умови державного регулювання із виділенням фінансування на окремі програми:

1. Провести інвентаризацію лісових смуг із обов'язковим встановленням їх стану та надання рекомендацій щодо покращення їх біологічного стану та захисних властивостей.

2. Передати полезахисні лісові смуги в постійне користування агролісгоспам Міністерства аграрної політики та продовольства України чи державного агентства лісових ресурсів України (законодавчо визначивши статус лісових смуг).

3. Відновити в структурі головних управлінь агропромислового розвитку облдержадміністрацій відділи з питань ведення лісового господарства та агролісомеліорації.

4. Внести доповнення до Державної програми "Ліси України на 2002-2015 роки" щодо здійснення комплексу заходів зі створення захисних лісових насаджень, зокрема полезахисних лісових смуг на землях, які не були зайняті лісами (деградованих, малопродуктивних та інших).

Для досягнення оптимальної полезахисної лісистості і створення систем лісових смуг їх площу необхідно збільшити вдвічі.

5. Надати пріоритетного значення дослідженням із розроблення наукових біоекологічних і технологічних основ полезахисного лісорозведення.

Фундаментальні та прикладні наукові дослідження з оптимізації лісоаграрних ландшафтів мають бути проведені під егідою Національної академії аграрних наук України із залученням провідних учених УкрНДІЛГА, спеціалізованих кафедр університетів та інших навчальних закладів і навчально-дослідних лабораторій.

На державному рівні неодноразово приймалися рішення щодо створення системи лісових смуг із метою досягнення оптимальної полезахисної лісистості та формування екологічної безпеки України (Постанова КМ України № 189 від 28.02.2001 р.). Проте, на жаль, вони не були виконані внаслідок відсутності фінансування.

Важливим документом є Закон України "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки". У цьому контексті полезахисні лісові смуги набувають статусу локальних екологічних коридорів і науковці НУБіП України оптимізують просторово-параметричну структуру захисних лісових насаджень лісоаграрних ландшафтів як складової Національної екологічної мережі у рамках виконання держбюджетної наукової теми та дисертаційних досліджень.

Доленосною подією для України стало прийняття Концепції розвитку агролісомеліорації на 2014-2020 рр. [10]. Документ розроблено Міністерством аграрної політики та продовольства на виконання Національного плану дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». У цьому програмному документі є пропозиції кафедри лісової меліорації і оптимізації лісоаграрних ландшафтів НУБіП України, які базуються на Докучаєвському вченні про територіальні комплекси. Завдяки Концепції будуть розроблені основні стратегічні напрями раціонального використання та охорони земель лісомеліоративними методами, захисту їх від деградації та забруднення; відбудеться об'єктивна та неупереджена оцінка сучасного стану природноресурсного потенціалу агроландшафтів. Також реалізація Концепції сприятиме ефективній боротьбі з ерозією ґрунтів, поверненню до господарського використання порушених земель і створенню стійких лісоаграрних ландшафтів. У перспективі ж агролісомеліорація буде сприяти нарощуванню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, що є привабливим для України з точки зору перетворення її на одного зі світових лідерів за цим показником. Реалізація Концепції дасть змогу підвищити врожайність сільськогосподарських культур, збільшити обсяги виробництва екологічно безпечної продукції та забезпечити продовольчу безпеку держави, створити екологічно безпечні умови проживання населення завдяки збалансованому розміщенню захисних лісових насаджень різних просторово-цільових груп в агроландшафтах.

Концепцією передбачено виконання таких завдань: першочергового проведення інвентаризації земель, зайнятих захисними лісовими насадженнями лінійного типу; поетапного проведення лісовпорядних робіт і отримання об'єктивної інформації про їх сучасний стан і меліоративну ефективність; внесення змін до нормативно-правових актів щодо використання захисних лісових насаджень лінійного типу; наукового обґрунтування обсягу та категорій захисних лісових насаджень лінійного типу; розроблення системи державного стимулювання щодо створення захисних лісових насаджень лінійного типу; відновлення підготовки фахівців з агролісомеліорації у відповідних навчальних закладах III-IV рівня акредитації за державним замовленням.

Окрім реалізації положень Концепції, важливим завданням є проведення агролісомеліоративного моніторингу лісоаграрних ландшафтів, який має бути невід'ємною складовою частиною державного екологічного моніторингу України. Зважаючи на те, що лісовий моніторинг ведеться лише в лісах, підпорядкованих Державній агенції лісових ресурсів України, а понад 20% лісового фонду України (захисних лісів і полезахисних лісових смуг) знаходяться в системі МАПП України, і, враховуючи постійно зростаючі антропогенні навантаження на лісоаграрні ландшафти, є нагальна потреба в організації служби агролісомеліоративного моніторингу лісоаграрних ландшафтів. Цю функцію зміг би взяти на себе Навчально-науковий інститут лісового та садово-паркового господарства НУБіП України шляхом організації лабораторії агролісомеліоративного моніторингу лісоаграрних ландшафтів при кафедрі лісової меліорації і оптимізації лісоаграрних ландшафтів. Кафедра тривалий час проводить дослідження на базових об'єктах, має високий науковий потенціал, власну базу даних, ліцензійне програмне забезпечення ГІС, яке було надано інституту в порядку гранту Каліфорнійським міжнародним інститутом вивчення систем навколишнього середовища. Робота такої структури повинна проходити у тісній координації із УкрНДІЛГА і бути замкнута на державну систему екологічного моніторингу (СЕМ "Україна").

У вирішенні проблеми полезахисного лісорозведення, а також захисту ґрунтів від ерозії на системній основі відповідно до нової земельної реформи необхідна обґрунтована і виважена державна програма, яка повинна враховувати вікові досягнення агролісомеліоративної науки і практики, тому що народ (за словами Ф. Рузвельта), який руйнує свої ґрунти, знищує сам себе.

Висновки. Ліс і поле – єдина екологічна система. За вченням В.І. Вернадського про ноосферу, лісоаграрний ландшафт – новий вид розумного і доцільного антропогенного ландшафту. Полезахисні лісові смуги на сільськогосподарських землях є екологічним каркасом, стійким елементом їх організації, основою формування нового лісоаграрного ландшафту високої енергетичної ефективності і динамічного прояву.

Наукове обґрунтування системи лісових смуг було здійснено близько 115 років тому «Особливою експедицією» під керівництвом проф. В.В. Докучаєва.

Прийняття програмного документу «Концепції розвитку агролісомеліорації на 2014-2020 рр.», в якому реалізовані ідеї проф. В.В. Докучаєва про територіальні комплекси, дасть змогу підвищити еколого-економічний потенціал агроландшафтів, гарантувати продовольчу безпеку держави, створити екологічно безпечні умови проживання населення завдяки збалансованому розміщенню захисних лісових насаджень різних просторово-цільових груп у лісоаграрних ландшафтах.

Лісова меліорація – багатостороннє явище, яке віддзеркалює лісівничі, агрономічні, меліоративні, географічні, економічні, екологічні аспекти підвищення продуктивності агроландшафтів, має невичерпний потенціал для постійного розвитку, що поєднується з багатьма галузями економіки і тим самим зумовлює його провідне місце в житті суспільства. Саме тому кафедра лісової меліорації і оптимізації лісоаграрних ландшафтів, продовжуючи славні традиції когорти визначних учених наукової школи професора В.В. Докучаєва, постійно розвивається і залишається життєдіяльною, співзвучна вирішенню сучасних екологічних проблем і перебуває в авангарді досліджень, пов'язаних зі зміною клімату і підвищенням еколого-економічного потенціалу агроландшафтів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. **Бодров В.А.** Лесоводственный метод борьбы с засухой / Бодров В.А. – М.-Л. : Гослесбумиздат, 1950. – 100 с.
2. **Вакулюк П. Г.** Лісовідновлення та лісорозведення в Україні : моногр. / П.Г. Вакулюк, В.І. Самоплавський. – Х. : Прапор, 2006. – 384 с.
3. **Высоцкий Г.Н.** Защитное лесоразведение / Г.Н. Высоцкий // Избр. тр. АН УССР. Отд. биологии. – К. : Наук. думка, 1963. – 208 с.
4. **Гладун Г.Б.** В.В. Докучаев и лесные мелiorации : моногр. / Г.Б. Гладун, Н.А. Лохматов. – Х. : Новое слово, 2007. – 574 с.
5. **Докучаев В.В.** Избранные сочинения : в 2 т. / В.В. Докучаев. – М. : Сельхозгиз, 1949. – Т. 2. – 427 с.
6. **Зяцьков Л.Л.** До 120-річчя Докучаєвської експедиції в Україні – історія і сучасність Юницького лісництва / Л.Л. Зяцьков, М.Ю. Соловійов. – Луганськ : ДП «Луганська агролісомеліоративна науково-дослідна станція, 2012. – 400 с.
7. **Пилипенко О.І.** Ліс і поле – єдина екологічна система / О.І. Пилипенко, В.Ю. Юхновський // Вісник аграрної науки : спец. вип. – 1998. – С. 91-93.
8. **Пилипенко О.І.** Лісові меліорації : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.І. Пилипенко, В.Ю. Юхновський, С.М. Дударець, В.М. Малюга. – К. : Аграрна освіта, 2010. – 282 с.
9. **Пилипенко О.І.** Системи захисту ґрунтів від ерозії : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.І. Пилипенко, В.Ю. Юхновський, М.М. Ведмідь. – К. : Златояр, 2004. – 436 с.
10. **Про схвалення Концепції розвитку агролісомеліорації в Україні / Урядовий кур'єр.** – № 189 від 16.10.2013 р. – С. 16.

11. Юхновський В.Ю. Біологічна продуктивність лісової компоненти лісоаграрного ландшафту / В.Ю. Юхновський, О.І. Пилипенко // Наук. вісник Нац. аграр. ун-ту. – 2001. – Вип. 34. – С. 225-231.

12. Юхновський В.Ю. Методологічні основи досліджень в агролісомеліорації / В.Ю. Юхновський // Наук. вісник Нац. аграр. ун-ту. – 2001. – Вип. 46. – С. 214-223.

13. Юхновський В.Ю. Принципи формування оптимальних лісоаграрних ландшафтів / В. Ю. Юхновський // Наук. вісник Нац. аграр. ун-ту. – 2006. – Вип. 103. – С. 254-261.

14. Юхновський В. Ю. Лісоаграрні ландшафти рівнинної України: оптимізація, нормативи, екологічні аспекти : моногр. / За ред. проф. О.І. Пилипенка. – К. : Інститут аграрної економіки, 2003. – 273 с.

О.И. Пилипенко, В.Ю. Юхновский

ЛЕСОМЕЛИОРАТИВНАЯ ЗНАЧИМОСТЬ ЭКСПЕДИЦИИ ПРОФЕССОРА В.В. ДОКУЧАЕВА

Освещены основные результаты «Особой экспедиции» профессора В. В. Докучаева, их значимость в развитии лесомелиоративных науки и практики, разработки методов степного лесоразведения, применение системы мероприятий борьбы с эрозией почв. Отмечено, что именно в завершающий период работы экспедиции основан Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины. Кафедра лесной мелиорации и оптимизации лесоаграрных ландшафтов университета продолжает развитие и реализацию идей В. В. Докучаева и его последователей. Проанализировано современное

состояние полезащитного лесоразведения в Украине и обоснованы пути решения этой проблемы в контексте реализации «Концепции развития агролесомелиорации в Украине на 2014-2020 гг».

Ключевые слова: лесная мелиорация, агролесомелиорация, полезащитное лесоразведение, лесоаграрный ландшафт, системный подход, лесомелиоративные насаждения, полезащитные лесные полосы, экспедиция, концепция, В. В. Докучаев.

O.I. Pylypenko, V.Y. Yukhnovskyy

IMPORTANCE OF PROFESSOR'S V.V. DOKUCHAYEV EXPEDITION FOR FOREST-MELIORATION

The basic results of «Special expedition» headed by Professor Dokuchaev, its significance in the development of agroforestry science and practice, developing methods of steppe afforestation, the application of soil erosion control measures is discussed. It is noted that in the final period of the expedition the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine was established and the Department of Forest Melioration and Optimization of Forest-Agricultural Landscapes of the university continues to develop and implement the ideas of V. Dokuchaev and his followers. The current state of field-protective afforestation in Ukraine is analyzed in the article and solutions to this problem grounded in the context of the «Concept of agroforestry in Ukraine for 2014-2020».

Key words: forest melioration, agroforestry, protective afforestation, forest-agricultural landscape, systems approach, forest, protective stands, windbreaks, expedition, concept, V.V. Dokuchaev.